

СТАНОВИЩЕ

ОТНОСНО: Дисертационния труд на Калоян Стоянов Константинов

Редовен докторант в секция „Съвременни Балкани“

на Института по балканистика с център по тракология при БАН

на тема „*Иран и Балканите – политически, икономически и културни отношения (1990-2021 г.)*” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование „Хуманитарни науки“, професионално направление 2.2.

„История и археология“ (Нова и най-нова обща история)

от д-р Йордан Ангелов Баев – професор по нова и най-нова обща история, член на научно жури съгласно Заповед № 10РД-16/19.01.2026 на Директора на ИБЦТ-БАН

Калоян Константинов е бакалавър от Факултета по журналистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и магистър по близкоизточни науки от King's College, London. В периода 2021-2024 г. е редовен докторант в ИБЦТ, а след успешно приключване на тригодишния докторантски курс е отчислен с право на защита. През ноември 2024 г. е назначен за асистент в секция „Съвременни Балкани“ на ИБЦТ. Биографичната справка показва, че в периода на обучение в трите степени на висше образование докторантът има възможност да надгражда своите знания в различни направления в областта на хуманитаристиката, а участието му в редица международни конференции, семинари и курсове (включително и на „терен“ през 2022 г. в Иран) му дават възможност да затвърди тези разностранни познания.

Представеният дисертационен труд с обем от 337 страници е структуриран в четири основни глави с общо 21 параграфи, които са разделени по тематичен или географски принцип на под-параграфи. Отделните глави са изградени в последователен проблемно-хронологичен вид, като всяка от тях разглежда отделна тема (иранската външна политика, политически, икономически и културни отношения с балканските държави). Освен подробна библиографска справка в дисертацията е включено полезно приложение (анекс) със сънськ на проучените общо 71 двустранни споразумения и протоколи („меморандуми за разбирателство“) между Иран и десет балкански държави

за периода 1995 – 2021 г. Дисертационният труд представлява цялостно научно изследване, което е първо по рода си в българската историография с приносен характер в областта на съвременната регионална и международна история.

В увода на дисертацията се аргументира актуалността от такова научно изследване, формулирани са предмета, целта и задачите на дисертационния труд. Още в началото докторантът обосновава хипотезата, че „по-малките държави и регионалните сили играят все по-голяма роля по отношение на глобалната стабилност“ (с. 4). Изследването използва различни интердисциплинарни подходи сред които първостепенно значение имат сравнителния исторически и политологичен анализ, статистически икономически методи, културологично-религиозен преглед и медиен мониторинг. Анализът е онагледен с общо 45 графики въз основа на данни от документацията на ООН и “*Observatory of Economic Complexity*” (2023). Бих предложил данните за иранско-българските икономически отношения да се сравнят също с официалните ежегодни доклади на НСИ, тъй като понякога има разминавания в цифрите от различни национални източници. Хронологичните рамки и вътрешната периодизация са добре обосновани, но докторантът правилно е осъзнал необходимостта от представяне и на предходния исторически етап (1925-1979) при управлението на династията Пахлави и на аятолах Хомейни в първото десетилетие след победата на ислямската революция в Иран. Изключителната актуалност на темата изисква в следващо свое изследване Калоян Константинов да продължи своя анализ до наши дни за да обхване изцяло периода на „ерата Хаменей“.

Първият въпрос, който възниква при едно историческо проучване за съвременни събития с минимална времева дистанция, е за привличане и анализ на автентични и достоверни документални извори. Дисертационният труд се основава на респектиращо голям брой научни и експертни публикации и подобаващо количество документални материали. Калоян Константинов добросъвестно е проучил многобройни достъпни онлайн външнополитически материали и информации от МВнР в София и посолствата на редица балкански държави, както и официалната документация за Иран на Съвета за сигурност и Общото събрание на ООН (над 30 резолюции на световната организация). При условие че политиката на Съединените щати е ключов фактор за разбиране и обяснение на много аспекти от разглежданата тема, напълно обосновано докторантът е въвел в научна употреба ключови аналитични материали на ЦРУ, Държавния департамент и Конгреса на САЩ. Препоръката ми е докладите и анализите на американското разузнаване, които след тяхното декласифициране се съхраняват в

Националният архив на САЩ (*NARA*), да се цитират съобразно установената практика за ползване на дигиталните колекции на ЦРУ – *CIA-FOIA-CREST* (CIA Records Search Tool). Въпреки, че има сериозно забавяне при публикуването на документите за Иран от администрациите на Рейгън, Буш и Клинтън в поредицата *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, полезно е да се използва дигиталната колекция на National Security Archive “*Documenting Iran-US Relations 1978-2015*” (2019), подготвена от един от авторитетните изследователи на американско-иранските отношения Малкълм Бърн.

Краткият библиографски обзор ясно показва две неща – безспорният приносен характер на дисертацията в българската историография (по изследваната тема има само няколко конкретни публикации на посланик Ангел Орбецов, доц. Пламен Теодосиев и д-р Димитър Бечев), както и привличане на значителен брой публикации на балкански, западни и ирански автори. Както докторантът сам отбелязва, все пак става въпрос за „литературен преглед“, но липсва обичайният историографски анализ. За да се видят различните оценки и в руската историография за ролята на Русия като регионална сила е добре да се използва историографският преглед в изследването на Гулнара Муртазаева за съветско/руско-иранските отношения в периода 1978-2008 г. (2014).

В увода се обсъжда развитието на теорията на международните отношения (ТМО) като теоретична рамка на дисертационния труд. Някои по-общи понятия за различните школи в ТМО биха могли да бъдат съкратени (с. 11-16), а в същото време да се добавят дефиниции и теоретични направления в политиката за сигурност като важна съставна част от ТМО. Също така в историческата наука има сходни теоретични направления, но и по-специфични школи като ревизионизъм, постревизионизъм и постмодернизъм.

Първата глава на дисертацията разглежда общата външна политика на иранската държава в различни исторически епохи от едно столетие (1925-2021). Кулминация и катализатор в бързата преориентация на Иран към Съединените щати и Великобритания в следвоенния период е превратът срещу премиера Мохамед Мосадък през август 1953 г. Би могло в дисертацията по-ясно да се посочи, че превратът е в резултат на координирани действия на британската (операция „Ботуш“) и американската (операция „Аякс“) разузнавателни служби. Пропуснато е също, че в периода 1955-1979 г. Иран е член на регионалния военнополитически блок СЕНТО (първоначално „Багдатски пакт“), а през 1958 г. дори подписва секретен „периферен пакт“ за разузнавателно сътрудничество с Израел. Вътрешната политика на шахиншаха Мохамед Реза Пахлави основателно е определена от Калоян Костантинов като „автократично управление“, но би могло да се добави също абзац за зловещата репресивна роля на

тайната полиция САВАК. В два отделни параграфа на първа глава последователно и систематично се анализират външнополитическите принципи и приоритети при управлението на аятолах Рухола Хомейни и аятолах Али Хаменей. Специално внимание е отделено на концепцията за „износ на ислямската революция“ чрез създаване на прокси въоръжени групировки в съседни ислямски държави. Вероятно би могло да се посочи накратко сложната система на управление с вътрешно съперничество и противоборство между теокрацията и политически кланове, общностно многообразие съставено от пет-шест по-значими етноси, както и радикално-авантюристичната външнополитическа линия, която в продължение на години обрича страната и режима „на ръба“ (*crash out country*) на политическо оцеляване.

Втората глава разглежда ключова проблемна тема за изграждане и развитие на дипломатическите и политически отношения между Иран и отделните балкански държави. Поради обстоятелството, че дисертацията е първо подобно проучване в българската историческа наука добре би било да се коригират някои неточности и допълни встъпителният параграф по-специално с данни за развитието на отношенията между Иран и България (с. 59-60). Например шахиншахът на Иран Мохамед Реза Пахлави посещава официално България не един, а три пъти – през септември 1966, юни 1973 и май 1978 г., когато е обявен за „почетен гражданин на София“. В резултат на подписаните двустранни споразумения при разменените визити на премиерите на двете страни (1971 г. Амир Абас Ховеида в София и 1972 г. Станко Тодоров в Техеран) двустранният търговски стокооборот нараства многократно.

В отделни параграфи се проследяват резолюциите на световната организация и наложените санкции над Техеран по въпроса за развитие на иранската ядрена програма и във връзка с нарушаване на човешките права. Отделно място заемат съперническите отношения на Иран с други две влиятелни ислямски държави в региона – Турция и Саудитска Арабия. Калоян Константинов не пропуска да разгледа синтенизирано и сложният проблем за иранската подкрепа за екстремистки групировки в съответствие със стратегията на ръководителя на елитната бригада Кудс от Корпуса на гвардейците на ислямската революция ген. Касем Солеймани за „предната отбрана“. Отбелязват се опитите за влияние на групировката „Хизбула“ на Балканите, но в същото време иранското правителство води активна борба за неутрализиране на „Ислямска държава“ и други радикални ислямистки групировки в Близкия изток. Основният фокус в съдържанието на втора глава е насочен към разкриване на двустранните отношения с 11 балкански държави, десет от които преживяват след 1989 г. цялостна вътрешно и

външнополитическа трансформация, а седем от тях са с новосъздаден държавен юридически статут. Както и сам докторантът отбелязва, за някои от балканските страни има твърде фрагментарни и непълни данни, което обуславя непропорционално представяне – например за Румъния с един кратък абзац.

Третата глава на труда е посветена на икономическите отношения между Ислямска република Иран и десетте балкански държави (без Косово), като е направен и обобщен съпоставителен анализ за иранския износ и внос със съответните страни. Докторантът прави обоснован извод за прагматичния подход на властите в Техеран, които разглеждат своите стопански взаимоотношения с Балканите като възможност да разширят влиянието си в съпътстващи региони отвъд Близкия изток.

Четвъртата глава на дисертацията разглежда културно-религиозните дейности и влияние на ИРИ на Балканите, включително чрез използване на стратегически инициативи и ислямски културно-религиозни фондации. В отделен параграф е представен оригинален мониторинг на медийното въздействие като основен идеологически инструмент на държавната политика. Калоян Константинов поспециално предлага контекстуален анализ на съдържанието на водеща иранска медия *Tehran Times*, в която за изследвания период са поместени близо 20 000 материали за Балканите. Обобщеният извод на автора е че „на фона на тежката икономическа и политическа изолация... Ислямската република развива активно своята мека сила чрез културно-религиозна и медийна дейност“.

В заключението на дисертационния труд е направено синтезирано обобщение на формулираните в хода на изложението изводи и оценки. Авторефератът с обем от 28 страници отразява съдържанието и изводите в дисертационния труд. От посочените шест приносни елементи напълно подкрепям 1, 2, 3 и 5 и частично 4 и 6 приноси. Посочени са три публикации по темата на дисертацията две от които на английски език. Калоян Константинов е публикувал също някои експертни медийни статии, включително за новата ситуация в Иран след убийството на аятолах Али Хаменеи (News.bg от 2 март 2026).

В заключение, бих искал да изразя своята положителна оценка за представената докторска дисертация, който представлява оригинално авторско проучване и притежава безспорни научни приноси.. Направените в становището отделни препоръки имат за цел преди всичко да подпомогнат докторанта при бъдещата му работа по изследваната тема. Това ми дава основание да направя обоснованият извод, че разглежданият дисертационен труд отговаря в много голяма степен на необходимите изисквания и

критерии за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в съответствие със Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника на Научния съвет на Института по балканистика с център по тракология при БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности. Предвид на гореизложеното, ще гласувам с „да“ и призовавам уважаемите членове на научното жури също да дадат своя глас за присъждане на Калоян Стоянов Константинов на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование „Хуманитарни науки“, професионално направление 2.2. „История и археология“ (Нова и най-нова обща история).

Член на научното жури:

(проф. д-р Йордан Баев)

2. 03. 2026 г.